

Professori Jaakko Leino ja Ristikkoakatemian puuhämies Antti Skyttä pysähtyivät Helsingin yliopistossa sanaristikon ääreen.

Ristikot pääsivät yliopistoon

Sanaristikoita harrastaa noin miljoona suomalaista, mutta tutkimustietoa niistä on vähän. Tänä syksynä perustettu Ristikkoakatemia vie sanaristikot yliopistoon.

Teksti

Lauri Sihvonen

Kuva

Sampo Korhonen

Suomen kielen professori **Jaakko Leino** lukee sanaristikkolehteä työhuoneessaan Helsingin yliopistossa. ”Mitä enemmän näitä katsoo, sitä enemmän näissä näkee tutkittavaa”, Leino sanoo.

Ristikkoakatemia-hankkeen vetäjä **Antti Skyttä** kuuntelee tyytyväisenä. Vuosia kypsyneet ajatukset ristikko-tutkimuksesta ovat vihdoon muuttumassa todeksi, kun Helsingin yliopis-

ton suomen kielen oppiaine innostui yhteistyöstä.

Sanaristikoita on usein pidetty vain halpana ajanvietteenä ja asiaan vihkiytyneiden sanaleikkittelynä, vaikka noin miljoona suomalaista ratkoo niitä ainakin silloin tällöin.

Tekisi mieli kysyä, miksei ristikoita ole tutkittu jo aiemmin.

Tie yliopistoon

Suomessa sanaristikot ovat maailman mittakaavassa poikkeuksellisen suosittuja. Ristikkolehtiä ilmestyy säännöllis-

esti kymmenittäin, minkä lisäksi ristikoita julkaistaan useissa sanoma- ja aikakauslehdissä.

Suomen ensimmäinen sanaristikko julkaistiin *Suomen Kuvalehdessä* helmikuussa 1925, ensimmäinen kuvarikko näki päivänvalon *Helsingin Sanomissa* vuonna 1955.

On suorastaan ihme, että ristikoissa käytetystä kielestä on niin vähän tietoa. Jotain on sentään selvitetty.

Vuonna 1994 Teknillisessä korkeakoulussa Otaniemessä valmistui opinäyte, joka selvitti hyvän sanaristikon

”Vaikeissa ristikoissa vihjeet ovat harhautteita. Sitä kielellistä logiikkaa voisi tutkia.”

ominaisuuksia. Tuohon aikaan harrastajapiirissä kartoitettiin myös sanaristikotermistöä.

Helsingin yliopistossa ristikoita on tutkittu kahdesti. Yleisen kielitieteen oppiaine selvitti vuosina 1992 ja 1998 kuvaristikoissa yleisimmin esiintyneet sanat. Niihin kuuluivat kummallakin kerralla muun muassa TAAS, ALAS, ASUT, OSAT ja AITA.

Noiden tutkimusten jälkeen Sanaristikkoseura Sanasepot teetti tutkija **Ilona Kempvaisella** *Suomen sanaristikon historian* (Finnlectura). Teos ilmestyi vuonna 2002.

Tänä keväänä Antti Skyttä ryhtyi Sanaseppojen nimissä perustamaan Ristikkoakatemiaa. Siitä on tullut lähes täysipäiväinen työ sen jälkeen, kun hän ryhtyi siihen jäätyään eläkkeelle.

”Olen yllätynyt, että tarve tälle on tunnustettu niin voimakkaasti kaikkialla.”

Muutamassa kuukaudessa ristikot pääsivät jo yliopistoon.

Ristikkosanat

Professori Jaakko Leinon mukaan ristikoista voisi tutkia yleisimpien sanojen lisäksi niitä sanoja, joita ei juuri esiinny ristikoiden lisäksi muualla kielessä.

Tällaista niin sanottua fakkisanastoa tunnetaan jonkin verran: niitä ovat muun muassa monet A- ja T-kirjaimia sisältävät sanat kuten ATTA ja TATA. Ensin mainittu on lehdenleikkajamuurahainen, jälkimmäinen taas kaupunki Unkarissa.

”Oma suosikkini on suksiin liittyvä OLAAT. Se sana ei tule taatusti kadulla vastaan”, Leino sanoo.

Fakkisanat myös vaikeuttavat ristikoihin tarttumista. Vaikka ristikkoharrastaja tietää, että Atar on kaupunki Mauritaniassa, tavallinen tallaja ei ole paikasta koskaan kuullutkaan.

”Nykyään ristikoiden vaikeus tehdään vihjeiden avulla ja pyritään yleiskielisyyteen”, Antti Skyttä kertoo.

”Vaikeissa ristikoissa vihjeet ovat harhautteita. Kun oikea logiikka löy-

tyy, siitä tulee se hyvänolontunne. Sitä kielellistä logiikkaa voisi tutkia.”

Skyttä arvelee, että suomi on hyvä kieli ristikoille siksi, koska vokaalit ja konsonantit vaihtelevat tasaisesti.

Leino vahvistaa, että se on yksi syy.

”Toinen on se, että suomen kielen äännejärjestelmä on suppea. Kolmas on se, että sanat taipuvat joustavasti. Niillä pystytään tekemään temppeja ja niitä voidaan johtaa.”

Nokia ja Google

Leinon mukaan ristikoista voi nähdä, miten kieli uudistuu. Uusia sanoja ilmaantuu ja vanhoja katoaa. Myös erisnimistä voi huomata aikojen muuttumisen, vaikka **Tea Ista** pysyykin ristikoiden vakiohenkilönä.

”Nokian nykyisen toimitusjohtajan sukunimestä saa hyvän sanan ristikkoon, koska P:hen loppuvia sanoja suomen kielessä vähän”, Leino sanoo.

Skyttä on itse aktiivisena laatijana pohtinut Googlen vaikutusta ristikoihin.

”On sellaisia laatijoita, jotka käyttävät sitä paljon. Mitä sanoja sieltä on tullut?”

Leino nappaa kirjahyllystään **Raimo Jussilan** teoksen *Vanhat sanat. Vanhan kirjasuomen ensiesiintymiä* (SKS, 1998). Hänestä samalla idealla voisi koota hakuteoksen, jossa olisi sanojen ensiesiintymiä suomalaisissa ristikoissa.

Edessä on kuitenkin ongelma, jota voi pitää koko ristikkotutkimuksen kynnyksysymyksenä. Miten koota aineisto, johon saisi ristikoista kaiken informaation?

Ristikoissahan on sanoja ja kuvia, vihjeitä ja vastauksia. Samoista kirjaimista muodostuu useita eri sanoja, ja niitä luetaan sekä pysty- että vaakasuuntaan.

”En ole vielä keksinyt, miten sen kaiken saisi talteen niin, että aineistoa olisi helppo käyttää”, Leino kertoo.

”Siihen tarvittaisiin joku pedantti kaveri avuksi.”

Ulos autotallista

Leinon mielestä nyt olisi myös aika tallettaa jälkipolville tietoa siitä, miten ristikoiden ”tekstilaji” on syntynyt.

Ristikkoihmiset muistavat vielä hyvin, milloin mikäkin uudistus on tullut. Esimerkiksi Antti Skytän mukaan on nimetty yksi vihjetyyppi, *skytismi*, joka leikkii sanojen rakenteilla.

Ristikoiden kieleen mahtuu monia kehitysvaiheita. Mutta miksei niitä ole tutkittu aiemmin?

Ei ole ollut innokkaita tutkijoita eikä tukijoita.

Vieläkään ristikkotutkimukseen ei ole tupsahtanut varsinaisia setelitikkoja. Innostusta kuitenkin löytyy: Ristikkoakatemia virittää yhteistyötä yliopiston, kustantajien ja harrastajien kesken. Niistä voi poikia esimerkiksi kurseja ja tutkielmia.

Leinon mielestä ristikoille käy samoin kuin kevyelle musiikille aikoinaan, kun koulutus ja tutkimus alkoivat lisääntyä.

”Autotallista lähdetään.” ■

Taso nousee

TÄNÄ SYKSYNÄ perustettu Ristikkoakatemia panostaa tutkimustoiminnan lisäksi laatijakoulutukseen ja ratkojakursseihin.

Suomessa on toista sataa laatijaa, joista kolmisenkymmentä tekee ristikoita päätyökseen. Ristikoiden julkaisijoita on kymmenkunta.

”Ristikot eivät ole yhdenmukaistumassa, vaan laatijoille toivotaan tiettyä perusosaamista. Lähes kaikissa ristikkolehdistä lukee kannessa *Helppoja ristikoita*. Kun taso nousee, myös helmiä alkaa nousta”, **Antti Skyttä** vastaa.

Skyttä ryhtyy itse koulutustyöhön. Hän laatinut ristikoita 42 vuotta, minkä lisäksi takana on 25 vuotta valmentamista työelämässä.

Ristikkoakatemia aikoo järjestää myös ratkojakurseja. Aktiivisia ratkojia Suomesta löytyy kymmeniä tuhansia. Noin tuhat kuuluu Sanaristikkoseura Sanasepot ry:hyn.

Ratkojakurssien tarkoitus on syventää harrastajien ymmärrystä. Kun ongelmanratkaisukyvyt kasvavat, ristikoista voi saada parempia elämyksiä.